

Impressors abans que editors

El llarg procés de transformació d'un ofici

Les editorials del segle XXI són hereves d'una tradició que es remunta més de cinc segles enrere: la indústria del llibre és fruit de l'evolució de l'ofici d'impressor. En la història de la cultura, l'aparició d'editorials que treballen amb estratègies comercials és molt recent i cal situar-ne el desenvolupament en el procés de massificació del consum cultural que hem viscut des de mitjans del segle XX. Val la pena resseguir el camí que ha convertit els impressors en editors per posar en valor la llarga tradició que ha tingut aquest ofici a casa nostra.

XAVIER CARMANIU MAINADÉ > Text

Els avenços tecnològics del segle XXI ens han avesat a adoptar les novetats tecnològiques de manera immediata i global. A ningú li estranya poder seguir en directe, i des del sofà de casa, la presentació del darrer model de telèfon mòbil que fa una companyia a Califòrnia. No només això. Sabem que, al cap de pocs dies, aquell aparell estarà disponible i el podem comprar mentre continuem asseguts al nostre confortable sofà.

Internet ha significat la transformació radical de bona part del nostre entorn. En un dels àmbits on es fa més evident és en la gestió de la informació. A un cop de clic tenim a l'abast més contingut del que mai serem capaços d'assimilar. I fruit d'això ens hem autoanomenat amb el discutible terme de *societat del coneixement*, com si els nostres avantpassats haguessin viscut en la ignorància.

La diferència és la immediata. Ara tot passa a l'instant. Però la humanitat sempre ha demostrat tenir la voluntat de recopilar i sistematitzar el màxim d'informació. Ara ho fem amb electrònica i microprocessadors. Fa 550 anys es va començar a fer amb tinta i paper. I malgrat el pas del temps, el llibre continua sent un dels sistemes més eficients per conservar dades.

Segurament si Gutenberg hagués nascut a la nostra era i no el 1398, hauria presentat la impremta dalt d'un escenari i entre aplaudiments d'una

audiència entusiasta. Però al segle XV les coses eren molt diferents. I van haver de passar molts decennis perquè la seva màquina arribés a tots els racons d'Europa.

Al segle XV el llibre continuava sent un objecte de luxe (prestigi heretat dels temps dels monjos copistes) i, per tant, era escadusser. També a Girona, fins al punt que hi ha dubtes de quan es va estampar el primer volum a la ciutat. La primera informació fefaent data de 1495, quan es té constància que a

la ciutat hi treballaven els impressors Dídac Gumiel i Joan Valdés. Una mica més tard s'hi va afegir Joan Pla. Després, i durant cent anys, no hi ha més dades. Un buit colossal que no es va començar a omplir fins al segle XVII, quan Gaspar Garrich obrí el seu taller. I això que Girona era seu episcopal i

>> *El periodista Jaume Sureda Prat entrevista l'historiador Joaquim Pla Cargol a la llibreria Pla Dalmau, a Girona.*

AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI (NARCÍS SANS PRATS)

després també va ser capital provincial i, de llarg, el centre urbà amb més activitat impressora de tota la demarcació.

Explicar la història de la impremta és descriure una cursa de relleus, en què un mestre estampador prenia el testimoni a un altre. En la majoria de casos, la successió quedava circumscrita a l'entorn familiar. El cas més exemplar és el de la Tipografia Carreras, en el sentit que va ser la baula que va unir els pioners d'aquest ofici amb l'època industrial.

Arribats a aquest punt, fem l'esforç d'imaginar-nos un món no digital, sense ordinadors ni programes de disseny. Imprimir llibres era un ofici que, executat amb cura, esdevenia art. Tot hi influïa: la qualitat del paper i de la tinta, la precisió de la maquinària i, evidentment, les peces mòbils (lletres, filigranes, etc.) i els gravats.

Tal com han explicat Marina Garcia i Assumpta Roig, els Carreras van tenir l'habilitat d'incorporar al seu fons matrius xilogràfiques que es remuntaven al segle XVII. Gràcies a aquestes peces, el taller dels Oliva (fundat el 1842) es va convertir en una de les impremtes més prestigioses de la ciutat durant el segle XIX, però no va ser l'única.

Un prolífic segle XIX

Fruit de la recerca d'Enric Mirambell se sap que el vuit-cents va ser un segle importantíssim per a la història local de l'art de l'estampació. Deixant de banda el francès Jean Baptiste Alzine, que va arribar a Girona seguint les tropes de Napoleó, el primer gran nom que cal citar és el de Joaquim Grases. Amb ell va començar tot.

Es té constància que Grases va exercir el seu ofici en un establiment situat a la plaça del Vi entre 1838 i 1847. El va succeir la seva vídua, fins que el 1853 el nebot, Francesc Dorca Miralles, va fer-se càrrec del negoci. Poc després aquest fou substituït pel seu germà Vicenç, que, al seu torn, fou rellevat pel seu nebot, Vicenç Dorca Ginesta, que va convertir l'empresa en la impremta més important de Girona. El 1883 el taller va ser comprat per Pacià Torres Estrada, hereu d'una altra nissaga d'estampadors. Quan va morir, la seva germana Dolors va quedar al capdavant de la nau fins al darrer dia de la seva vida, el 1914. Aleshores Joan Masó va aprofitar per adquirir tota la maquinària per

ampliar la seva pròpia impremta, que havia fundat el 1889.

L'entrada en escena dels Masó és fonamental per entendre l'eclosió cultural de la ciutat. Aquella família (que algun dia haurà de ser estudiada amb la profunditat que es mereix) va articular l'engranatge necessari per desplegar el catalanisme conservador a Girona. I en això, la impremta, d'on sortia el *Diario de Gerona*, hi va tenir un paper fonamental.

En el marc del darrer terç del segle XIX, també cal esmentar la impremta Llach, que s'encarregava de donar sortida a tot el que estava relacionat amb l'Asociación Literaria de Gerona. Aquella entitat va ser el gran motor intel·lectual de la demarcació des de la seva fundació, el 1871, i fins a l'arribada del segle XX. Els seus membres eren els fundadors i redactors de la *Revista de Gerona*, els impulsors de les exposicions provincials de belles arts i, sobretot, de l'organització del Certamen Literario, un concurs d'estil jocflorallesc que va tenir una enorme influència a tota la demarcació i que editava les obres premiades cada any.

No deixa de ser irònic que dels tallers dels Llach el 1902 en sortís *L'Enderroch*, la revista que va contribuir a l'esfondrament del món de la Literatura i que va posar punt final a l'ecosistema cultural vuitcentista amb l'organització d'uns veritables Jocs Florals, que la ciutat va acabar fent-se seus i que van substituir el Certamen Literario.

L'aparició de *L'Enderroch* va coincidir amb la del *Suplemento Literario de El Autonomista*, un projecte personal de Carles Rahola que no es pot entendre sense una infantesa forjada a la impremta familiar. El pare de Carles era un cadaquesenc que havia emigrat a Girona per guanyar-se la vida més folgadoament del que ho podia fer a la seva vila natal. I, tot i que va trobar feina a la delegació d'Hisenda, també va obrir una impremta, de la qual s'encarregava el fill gran, Darius. Aquell taller va ajudar a transformar el paisatge polític i cultural de la ciutat, perquè a les seves entranyes s'editava *El Autonomista*, el periòdic republicà més important de la província, el qual va veure la llum el 1898 i es va convertir en el contrapès ideal del *Diario de Gerona*. Si un el lideraven els Masó, l'altre, els Rahola. Darius i Carles formaven un tàndem perfecte. Mentre el

gran estava enderiat amb la política, el petit esdevenia un intel·lectual clau en la Girona del primer terç del segle XX. L'historiador Lluís Costa ja ha explicat amb tot detall la importància que van tenir aquesta família i el seu diari en el periodisme i la lletra impresa.

En aquest fresc que estem pintant no hi poden faltar altres noms mítics de la història de la impremta gironina, com ara la família Franquet. El fundador del negoci va ser Antoni Franquet Fortuny, el 1838, i el taller es va especialitzar en cartells de gran format i, sobretot, en obres de temàtica religiosa.

També cal esmentar la impremta de l'hospici. El taller es va obrir amb l'objectiu d'ensenyar un ofici als orfes d'aquella institució, i la seva principal funció era estampar el *Butlletí Oficial de la Província*. Val a dir que les màquines de l'orfenat van servir per proveir diverses generacions d'operaris als impressors gironins.

La Guerra Civil: un punt d'inflexió

El món de les impremtes també es va veure afectat pel patiment de la guerra i la repressió franquista. El 1936 els Masó van suspendre la publicació del seu diari, i els Rahola van continuar traient el seu a batzegades fins que les tropes colpistes van entrar a la ciutat. Una de les accions que van dur a terme en ocupar Girona va ser requisar tot el material de la impremta per traslladar-lo a l'hospici, ja que els republicans s'havien endut les màquines de la institució durant la retirada amb la idea d'obrir un taller a Maçanet de Cabrenys, però un incendi va deixar les màquines inservibles.

A Girona, mentrestant, els franquistes van començar a editar el diari *El Pirineo*, fent servir la mateixa lletra i el mateix disseny amb què els Rahola confeccionaven *L'Autonomista*. Finalment, el 1944 la maquinària va passar a ser oficialment propietat de la Delegación Nacional de Prensa amb motiu de la cobertura legal que la dictadura es va inventar per justificar les confiscacions de béns i propietats. Aleshores Darius ja havia mort, a l'exili, i Carles feia cinc anys que havia estat afusellat.

A la Girona franquista parlar dels Rahola era tabú, i un dels primers que es va atrevir a fer-ho fou Joaquim Pla Cargol el 1948 a *Biografias de gerundenses*. «Su muerte», hi llegim, «fue una verdadera desgracia para las le-

tras y los estudios históricos». Va ser l'única cosa que va poder escriure per esquivar la censura dels assassins de Rahola.

Aquell any Pla Cargol ja era al capdavant de l'editorial Dalmau Carles Pla, fundada el 1904 pel seu sogre, l'insigne mestre Josep Dalmau Carles. L'empresa, que també comptava amb una llibreria, havia començat com un projecte familiar, però de mica en mica la impremta es va anar convertint en un segell editorial especialitzat en llibres escolars i educatius d'enorme èxit tant a Espanya com a l'Amèrica llatina. A més, l'editorial va tenir l'habilitat d'anar-se adaptant als nous temps durant els anys setanta i vuitanta. Bona prova d'això és que va ser de les pioneres en el món dels jocs de sobretaula, amb la publicació de productes inspirats en el famós programa televisiu *1, 2, 3... responda otra vez* i en l'edició de jocs de rol (va llançar al mercat la versió espanyola de *Dungeons & Dragons*).

El 1981 la Dalmau Carles Pla va ser comprada per la garrotxina Gràfiques Alzamora, que va mantenir l'activitat editorial del segell gironí fins al 1997. Pel que fa a la llibreria Pla Dalmau, va abaixar la persiana definitivament el 2009. Havien passat 105 anys des de la fundació de l'editorial i el món havia canviat de dalt a baix amb el pas d'un segle. També la manera de fer llibres.

Xavier Carmaniu Mainadé
és doctor en història.

Per saber-ne més

COSTA, Ll. *El Autonomista: el diari dels Rahola. Els orígens del periodisme modern a Girona (1898-1939)*. Girona: Col·legi de Periodistes de Catalunya. Demarcació de Girona, 2000.

GARCIA, M.; ROIG, A. «La Tipografia Carreras. La trajectòria d'una col·lecció de matrius xilogràfiques des del Barroc fins al segle xx». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 53, 2012, p. 393-410.

MIRAMBELL, E. *Història de la impremta a la ciutat de Girona*. Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1988.

>> *Nena retallant la capçalera del Diari de Gerona.*

AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONDS MARTI MASSAFONT COSTALS